

Зозуля О.С.,

*старший науковий співробітник Науково-дослідного
центру гуманітарних проблем Збройних Сил України*

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В
УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ПРОТИБОРСТВА**

В статті узагальнено та систематизовано зарубіжний досвід державного управління забезпеченням інформаційної безпеки в умовах інформаційно-психологічного протиборства. В результаті проведеного дослідження встановлено, що організація протидії інформаційній експансії повинна ґрунтуватися на відповідних концептуальних та правових засадах захисту і наступу в цій галузі, а також необхідно мати для цього відповідні економічні й технічні можливості. При цьому слід враховувати культурно-цивілізаційні особливості суб'єктів інформаційно-психологічного протиборства, адже релігія і культура, а також підсвідоме архе, яке лежить в їхній основі, не менш важливі для сучасних стратегій взаємодії та впливу, ніж досить очевидні промислові та фінансові реалії життя.

Ключові слова: *державне управління, національна безпека, інформаційна безпека, інформаційно-психологічне протиборство, “м'яка сила”.*

**FOREIGN EXPERIENCE OF PUBLIC ADMINISTRATION
ENSURING INFORMATION SECURITY IN CONDITIONS
OF INFORMATION-PSYCHOLOGICAL CONFRONTATION**

In this article systematized foreign experience of public administration ensuring information security in conditions of information-psychological confrontation. Research showed that the organization of counteraction information expansion must be based on the conceptual and legal principles in this area, and also for this should have a high level of economic and technical

potential. Also it is necessary take into account the cultural and civilizational specifics of information-psychological confrontation, because religion and culture are equally important aspects of modern strategies for collaboration and influence than the industrial and financial.

Key words: *public administration, national security, information security, information-psychological confrontation, “soft power”.*

Постановка проблеми. Сьогодні з впевненістю можна стверджувати, що інформаційно-психологічне протиборство стало окремою та самостійною формою міждержавно-політичних відносин, які реалізуються за допомогою спеціальних технологій впливу на індивідуальну та масову свідомість. Відбувається перенесення акценту від традиційних форм протистояння в інформаційно-інтелектуальну й інформаційно-технічну сфери, де ведеться розробка, прийняття і реалізація військових і політичних рішень.

В сучасних умовах одним з пріоритетних напрямків зовнішньополітичної стратегії багатьох країн є досягнення переваги над будь-яким можливим супротивником за рахунок методів інформаційно-психологічних впливів. Разом з тим беручи до уваги, що Україна в силу свого геополітичного розташування є об'єктом інтересів багатьох розвинутих держав, обумовлює той факт, що наша держава постійно знаходиться в умовах масованих інформаційно-психологічних впливів.

Саме тому вивчення та проведення наукового аналізу принципів, що покладені в основу політики інформаційно-психологічного протиборства провідних гравців на міжнародній арені є вкрай необхідним для розробки методологічних основ державного управління забезпеченням інформаційної безпеки, які сприятимуть створенню ефективної системи забезпечення інформаційної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем зарубіжного досвіду забезпечення

інформаційної безпеки в умовах інформаційно-психологічного протиборства приділялася увага в роботах таких фахівців як Г. Грачова, В. Конаха, А. Кузьменка, А. Манойло, І. Панаріна, Г. Почепцова, М. Шевченка та ін. [1-16].

Проте зазначені дослідження та наукові праці стосувалися лише окремих напрямів у сфері забезпечення інформаційної безпеки, залишаючи недостатньо вивченими методологічні проблеми сутності і змісту державної політики провідних країни в сфері інформаційно-психологічного протиборства.

Мета статті полягає в узагальненні та систематизації зарубіжного досвіду державного управління забезпеченням інформаційної безпеки в умовах інформаційно-психологічного протиборства.

Виклад основного матеріалу. В умовах загострення геополітичної конкуренції ефективним механізмом досягнення зовнішньополітичних цілей стає інформаційно-психологічне протиборство, що реалізується за допомогою цілеспрямовано-перманентної діяльності спеціальних державних інститутів та структур, спрямованої на зміну суспільної свідомості, дискредитацію цінностей та політичної системи супротивника за допомогою інформаційних ресурсів. При цьому метою протиборства є здійснення впливу на учасників міжнародного політичного процесу для підпорядкування потенційних конкурентів своїм інтересам, консолідації позицій своїх прихильників на підтримку впроваджуваного зовнішньополітичного курсу [7]. У сучасних умовах, коли форми і способи силового вирішення проблемних питань на міжнародній арені відходять на другий план, а натомість активно впроваджуються методи і прийоми несилкових впливів, так званої “м’якої сили”.

На науково-теоретичному рівні основні положення даної концепції вперше були сформовані професором Гарвардського університету Дж. Наєм [8]. Концепція “м’якої сили” – це технології забезпечення добровільного підкорення інших суб’єктів міжнародного права, що базуються на визнанні абсолютної переваги у сфері ідеології, політики, економіки, моралі. Причому, підкорення має бути саме добровільним, що

визначає пріоритетність використання ненасильницьких методів таких як: технології інформаційно-психологічного впливу на масову й індивідуальну свідомість населення [9, с. 181]. Саме на використанні, в тій чи іншій мірі, положень даної концепції сьогодні базуються зовнішньополітичні стратегії більшості країн світу, але першою з країн хто взяв на озброєння та навчився ефективно використовувати концепцію “м’якої сили” на користь власних інтересів на міжнародній арені були США.

На думку А.В. Манойло, в основу характеру інформаційно-психологічного протистояння визначає культурно-цивілізаційною приналежністю акторів протистояння. Вчений стверджує, що існуючі сьогодні моделі, методи і способи інформаційно-психологічної боротьби мають чітко виражені культурно-цивілізаційні особливості. Національні відмінності в моделях психологічного впливу сягають корінням, в першу чергу, в менталітет націй і етносів, що складають населення держав. В цілому, в рамках культурно-цивілізаційного підходу виокремлюється три основні моделі: англосаксонська (США, Великобританія); романо-германська (ЄС та скандинавські країни); східно-азіатська (КНР, Японія) [10].

В основі англосаксонської моделі, лежить ідеологія і світогляд протестантизму. Відповідно до протестантського світогляду, представники англо-саксонського напрямку в основному розглядають інформаційно-психологічний вплив як можливість переробити, трансформувати світ під себе, під свою модель суспільства, і саме тому більшість розроблених в США технологій інформаційно-психологічного протистояння спрямовані на досягнення такої мети.

До романо-германської моделі інформаційно-психологічного впливу належить тактика психологічного управління, якої дотримуються провідні держави Євросоюзу. Саме європейський стиль психологічного впливу на політичних опонентів підкреслює той факт, що в сучасних технологіях інформаційно-психологічного впливу на масову й індивідуальну свідомість немає нічого такого, що не зустрічалося б у повсякденній міжособистісній і груповій соціальній комунікації. Європейці не прагнуть нав’язати

опонентам новий світовий порядок, поляризувати політично активне населення і сформувати з нього нові національні держави, запровадивши в них свої правила політичної гри, а прагнуть максимально використовувати можливості існуючих форм комунікації, скоригувавши у свідомості населення образ конфлікту і, як наслідок, спонукати до контрольованих свідомих змін в ставленні до нього.

Східно-азіатська модель, головним (і найбільш активним) представником якої сьогодні є КНР, базується на конфуціанській традиції та стратагемах Сунь-Цзи, які відіграю головну роль у формуванні принципів використання технологій інформаційно-психологічного боротьби. Не випадково китайські експерти заявляють, що найбільш ефективна стратегія інформаційно-психологічної боротьби полягає в тому, щоб впливати на свідомість супротивника, роблячи його нездатним до прийняття управлінських рішень.

В науковому дискурсі існує ще одна, варта уваги, причина, що пояснює диверсифікацію підходів до ведення інформаційно-психологічного протиборства на світовій арені. Так, деякі з вчених, що досліджують даний феномен, виокремлюють національно-історичний підхід, його особливість обумовлена традиціями держав, що історично склалися в зовнішньополітичних стосунках. В такому ракурсі дане питання досліджували Ю. Давидов [11], Г. Каримова [12], Д. Мосяков [13], Дж. Най [8, с. 71]. В даному підході умовно виокремлюють дві моделі, що лежать в основі міждержавного інформаційно-психологічного протиборства: класичну та інноваційну [14]. До першої моделі відноситься американська і європейська стратегії, до другої – китайська та японська.

Історично традиція американської стратегії ведення інформаційно-психологічного протиборства розвивалася на основі високого рівня забезпечення необхідної ресурсної бази та на двох стовпах побудованих на принципах концепції “м’якої сили”. Її перший “стовп” – привабливість американської культури і способу життя. Другий “стовп” США – політична ідеологія. Серед шляхів нарощування впливу на глобальній політичній арені США використовують так звану “публічну дипломатію” [8, с. 64]. Центральна роль у її

здійсненні належить інформаційним ресурсам і контролю над інформаційними потоками.

Особливості Європейської стратегії полягають: по-перше, європейські країни виступають як єдиний центр глобального значення; по-друге, історично образ привабливості Європи формували, як “оазису процвітання” та найвищих у світі показників і стандартів соціально-економічного розвитку; по-третє, що вигідно відрізняє Європу від США, орієнтація європейських політиків на співпрацю при вирішенні міжнародних питань із залученням багатосторонніх інституцій, акцент на невійськовому вирішенні конфліктів; по-четверте, європейці завжди направляли значні кошти на розвиток своєї публічної дипломатії, особливо у сфері налагодження міжнародно-культурних контактів [8, с. 82].

Такий підхід дозволив Європі, незважаючи на відставання у військовій і економічній сферах, на належному рівні, конкурувати з США в боротьбі за уми і серця не тільки на внутрішньо-, а й на зовнішньополітичній арені.

Китайська стратегія базується на культурній експансії. Зовнішньо-культурна експансія Китаю представлена двома напрямками: освітніми та культурними. Найпомітнішим успіхом китайської стратегії стало поширення за кордоном інститутів Конфуція, завданням яких полягає в популяризації китайської мови та ознайомлення з культурними традиціями Піднебесної [15]. Отже, стратегія Китаю в рамках національно-історичного підходу в загальному вигляді полягає у культурно-ціннісній взаємодії з іншими цивілізаціями та культурами .

Разом з тим необхідно звернути увагу на ще один важливий аспект міждержавного інформаційно-психологічного протиборства. До цього моменту ми розглядали досвід країн, які в тій чи іншій мірі впроваджують активні “атакуючі” заходи інформаційно-психологічного впливу на світовій арені, але серед розвинених країн є і такі, що обрали меш агресивний шлях інформаційного протиборства.

Як вже зазначалося раніше, концепція “м’якої сили” разом з культурно-цивілізаційним та національно-історичним підходами сприяють визначенню основоположних принципів

ведення інформаційно-психологічного-протиборства “активними” гравцями. У випадку з країнами, що займають позицію по захисту та протидії негативним інформаційно-психологічним впливам, для формування ефективної державної політики в даній сфері визначальними повинні бути абсолютно інші концепції, підходи та моделі.

Коли мова йде про протидію та захист від негативних інформаційно-психологічних впливів поряд із заходами, що здійснюють спеціально уповноважені органи державної влади в сфері забезпечення інформаційної безпеки, сьогодні одне з провідних місць посідає рівень розвитку інформаційного суспільства в державі. Справа в тому, що інформаційне суспільство, як складна самоорганізуюча система, в силу своїх об'єктивних особливостей спроможна забезпечити можливість гнучкого та оперативного реагування на загрози інформаційній безпеці держави та протидіяти негативним інформаційно-психологічним впливам.

На нашу думку, для країн, що займають захисну позицію в міждержавному інформаційно-психологічному протиборстві, визначальним принципом для формування системи забезпечення інформаційної безпеки можуть виступати моделі інформаційного суспільства. Сьогодні в науковому співтоваристві існують різні класифікації моделей інформаційного суспільства, але нас цікавлять тільки ті, що характеризуються ступенем їх відкритості. В такому розрізі виокремлюють наступні моделі інформаційного суспільства: модель “силіконової долини” – відкрите інформаційне суспільство, що регулюється переважно на основі ринкових механізмів; сингапурська (японська) модель – авторитарне інформаційне суспільство; фінська модель – відкрите інформаційне суспільство суспільного добробуту [16, с. 26].

Особливий інтерес представляє порівняльний аналіз фінської та сингапурської моделей інформаційного суспільства, як таких, що найкраще відображають потенціал існуючих механізмів з протидії негативним інформаційно-психологічним впливам.

Фінська модель інформаційного суспільства має яскраво виражену соціальну спрямованість з поєднанням динамічної

взаємодія між бізнесом і суспільством за активної посередницької ролі держави. Держава при цьому зберігає за собою дві функції: управління розвитком та дерегулювання [16]. До переліку її основних цілей входить створення національної інформаційної інфраструктури, щоб сприяти підвищенню рівня поінформованості населення країни. Саме тому ще з 2003 року Урядом Фінляндії в рамках Стратегії інформаційної безпеки реалізуються заходи з інформування громадян країни про методи і способи захисту від негативного інформаційного впливу.

Також необхідно відзначити, що в 2013 році Уряд Фінляндії затвердив національну Стратегію інформаційної безпеки, в якій визначено пріоритети [18]:

- створення національного центру інформаційної безпеки для комплексного збору та аналізу даних, загальної ситуаційної обізнаності, а також національного та міжнародного співробітництва;
- вдосконалення управління загрозами та ефективністю обслуговування стратегічно важливих інформаційних систем;
- підвищення базових знань населення та бізнесу в сфері інформаційної безпеки шляхом надання конфіденційних і безпечних мережевих сервісів та послуг;
- розробка і здійснення професійної підготовки на всіх рівнях з метою зміцнення інформаційної безпеки;
- інвестування в міжнародне співробітництво та участь у міжнародній науково-дослідній діяльності, орієнтованій на інформаційну безпеку.

Як видно зі змісту основних пріоритетів Стратегії інформаційної безпеки Фінляндії, всі вони розроблені з урахуванням принципів моделі національного інформаційного суспільства.

В свою чергу, японська модель інформаційного суспільства демонструє можливість успішного поєднання живої культурної традиції і здібності до адаптації у високотехнологічному світі. Японське суспільство демонструє приклад закритої саморегулюючим культурної системи [17, с. 225].

Культурний консерватизм тут проявляється як прагнення до стабільності і стійкості. Тому до першої національної особливості, що визначає основи формування політики протидії

негативним інформаційно-психологічним впливам, відноситься гомогенність і закритість японського суспільства. Друга особливість японської моделі полягає у тому, що суспільство орієнтоване лише на безпосереднє реагування на зміни в оточуючому середовищі.

Перераховані національні особливості дають змогу зрозуміти, чому стратегії інформаційної безпеки Японії в основному відображають лише зміни, що відбуваються на міжнародній арені, і варіанти найбільш оптимального пристосування країни до цих змін. Тобто таку позицію країни в умовах глобального інформаційно-психологічного протиборства можна назвати “стратегією ситуативної рефлексії і пристосування” [17].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду державного управління забезпеченням інформаційної безпеки в умовах інформаційно-психологічного протиборства дозволяє констатувати, що організація протидії інформаційній експансії повинна ґрунтуватися на відповідних концептуальних та правових засадах захисту і наступу в цій галузі, а також необхідно мати для цього відповідні економічні й технічні можливості. При цьому слід враховувати культурно-цивілізаційні особливості суб’єктів інформаційно-психологічного протиборства, адже релігія і культура, а також підсвідоме архе, яке лежить в їхній основі, не менш важливі для сучасних стратегій взаємодії та впливу, ніж досить очевидні промислові та фінансові реалії життя.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у визначенні можливості використання в Україні зарубіжного досвіду державного управління забезпеченням інформаційної безпеки в умовах інформаційно-психологічного протиборства.

Список використаної літератури

1. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты / Г.В. Грачев – М.: Изд-во РАГС, 1998. – 125 с.

2. Конах В.К. Забезпечення інформаційної безпеки держави як складової системи національної безпеки (приклад США) автореф. дис ... канд. політ. наук: 21.01.01 / Вікторія Констянтинівна Конах. Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2005. – 20 с.

3. Кузьменко А.М. Інформаційно-психологічна війна епохи глобалізації (Частина 10. Доктринальний підхід Російської Федерації) / А.М. Кузьменко // Юрид. журн. – 2008. – № 10. – С. 26 – 44.

4. Манойло А.В. Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны / А.В.Манойло, А.И. Петренко, Д.Б. Фролов. – [3-е изд.]. – М.: Горячая линия – Телеком, 2012. – 542 с.

5. Панарин И.Н. Информационная война и геополитика / И.Н. Панарин. – М. : Поколение, 2006. – 553 с.

6. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика та інформаційні війни : навч.- метод. посіб. / Г. Г. Почепцов. – К. : Вид-во НАДУ, 2012. – 120 с.

7. Шевченко М. М. Методологічні засади аналізу міждержавного протиборства / М. М. Шевченко // Нова парадигма / гол. ред. В. П. Бех. – К. : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2007. – Вип. 68. – С. 125–133

8. Nye Joseph S. Soft Power. The Means to Success in World Politics [Електронний ресурс] / Nye S. Joseph. – USA, NY : Public Affairs, 2004. – 192 p. – Режим доступу: <https://webfiles.uci.edu/schofer/classes/2010soc2/readings/8%20Nye%20Soft%20Power%20Ch%201.pdf>. – 14.03.2016. – Назва з екрану.

9. Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / состав. : Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П.Сытника. – К.: НАДУ, 2012. – 496 с.

10. Манойло А.В. Культурно-цивилизационные модели и технологии психологического разрешения международных конфликтов: Право и политика / А.В. Манойло // Право и политика. – 2008. – № 4. – С. 914-926.

11. Давыдов Ю.П. “Жесткая” и “мягкая” сила в международных отношениях / Ю.П. Давыдов // США.

Канада: экономика, политика, культура : Ежемесячный научный и общественно-политический журнал. – 2007. – № 1. – С. 3-24.

12. Каримова Г. Возможности применения стратегии “мягкой силы” в рамках Азиатских цивилизационных пространств / Г. Каримова // Современные междунар. отношения. – 2009. – № 6. – С. 35-42.

13. Мосяков Д.В. “Мягкая сила” в политике Китая в Юго-Восточной Азии [Электронный ресурс] / Д.В. Мосяков // Научная электронная библиотека Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2010. – том 14. – С. 5-22. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/myagkaya-sila-v-politike-kitaya-v-yugo-vostochnoy-azii>. – 14.03.2016. – Назва з екрану.

14. Бобыло А.М. “Мягкая сила” в международной политике: особенности национальных стратегий [Электронный ресурс] / А.М. Бобыло // Вестник Бурятского государственного университета. – 2013. – № 14. – С. 129-135. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/myagkaya-sila-v-mezhdunarodnoy-politike-osobennosti-natsionalnyh-strategiy>. – 14.03.2016. – Назва з екрану.

15. Абрамов В.А. Императивный потенциал “мягкой силы” в стратегиях внутреннего и внешнего развития КНР / В.А. Абрамов // Вестник Читинского государственного университета. – 2010. – № 3(60). – С. 8-15.

16. Кастельс М. Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель / М. Кастельс, П. Химанен ; пер.с англ. А. Калинина, Ю. Подороги. – М.: Логос, 2002. – 219 с.

17. Япония -2000 : консерватизм и традиционализм [Электронный ресурс] / Под ред. А.Б. Жукова. – М.: Издательская фирма “Восточная литература” РАН, 2000. – 303 с. – Режим доступа: <http://bulava.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/yaponiya.pdf>. – 14.03.2016. – Назва з екрану.

18. Finland’s Cyber Security Strategy [Электронный ресурс] / Security in society [сайт]. – Режим доступа: <http://www.yhteiskunnanturvallisuus.fi/en/materials>. – 14.03.2016. – Назва з екрану.

